

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Зовнішня торгівля є одним з основних драйверів економічного зростання, а переробні підприємства є одними з основних учасників зовнішньоекономічної діяльності. Однак, ефективне регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств є складним завданням, оскільки воно має враховувати як економічні, так і правові аспекти.

Зовнішньоекономічна діяльність виступає як форма торгівельних відносин щодо виготовлення і реалізації іноземним споживачам конкретних товарів, робіт, послуг (вихідна ЗЕД), або придбання у іноземних продавців конкретних товарів з метою використання в процесі виробництва або подальшої реалізації (вхідна ЗЕД).

Актуальність проблеми обумовлена кількома факторами: по-перше глобалізацією, бо зростання взаємозв'язків між країнами світу призводить до зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності; по-друге цифровізацією, адже цифрові технології дозволяють переробним підприємствам виходити на міжнародні ринки більш ефективно. В той же час, на практиці і в теорії не отримали належного обґрунтування економіко-правові механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробного підприємства в сучасних умовах.

В цілому, правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств в Україні є достатньо розвиненим і відповідає міжнародним стандартам. Однак, існує ряд проблем, які потребують вирішення. Серед проблем, що існують у сфері правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств, можна виділити такі:

- нестабільність нормативно-правової бази;
- недостатня гармонізація національного законодавства з міжнародним правом;
- недосконалість системи захисту прав інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження Економіко-правових механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробного підприємства в Україні проводяться як науковими установами, так і бізнес-структурами. Серед наукових установ, які займаються дослідженнями в цьому напрямку, можна виділити Інститут економіки промисловості НАН України, Національний ін-

ститут стратегічних досліджень, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана та інші. Серед бізнес-структур, які займаються дослідженнями в цьому напрямку, можна виділити Асоціацію зовнішньоекономічної діяльності України, Українська спілка промисловців і підприємців України, Торгово-промислова палата України та ін.

Аналізом економічних факторів що впливають на зовнішньоекономічну діяльність переробних підприємств займалися Л. Батченко, В. Власюк, В. Гриньова, А. Градов, М. Дідківський, Ю. Залознова, О. Кириченко, А. Кредісов, В. Ляшенко, Ю. Макогон, О. Мельник, Л. Стровський, І. Фамінський, Т. Циганкова та інші.

До розвитку правової бази і регуляторних механізмів зовнішньоекономічну діяльність переробних підприємств активно долучилися О. Килин, О. Вітер, Н. Свелеба [8], О. Юрчак.

Особливості фінансового забезпечення переробних підприємств у воєнний період, переваги та недоліки правового регулювання онлайн торгівлі в умовах глобалізації розглядали Я. Ковалішина, Г. Нагаєва, О. Скоромна [9, с. 70-72].

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарювання, пов'язана з відносинами між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [10].

Методи регулювання ЗЕД – це сукупність заходів, які здійснює держава для забезпечення ефективного функціонування зовнішньоекономічної діяльності. Ці заходи можуть бути спрямовані на стимулювання, обмеження або заборону певних видів зовнішньоекономічної діяльності а також на захист вітчизняного товаровиробника від іноземної конкуренції.

Економічні фактори є одними з найважливіших факторів, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність переробних підприємств. Вони визначають конкурентоспроможність продукції переробних підприємств на міжнародних ринках, а також можливості для їхнього зростання та розвитку. Серед таких факторів найважливішими є: вартість сировини, рівень технологій, логістика, ціноутворення, конкурентоспроможність.

Вартість сировини є одним з основних факторів, що впливають на собівартість продукції переробних підприємств. Висока вартість сировини може зробити продукцію переробних підприємств менш конкурентоспроможною на міжнародних ринках. Для зниження впливу цього фактору переробні підприємства можуть використовувати такі заходи, як:

- пошук альтернативних джерел сировини;
- впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- збільшення масштабів виробництва.

Технології відіграють важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності продукції переробних підприємств. Використання сучасних технологій дозволяє переробним підприємствам підвищувати якість продукції, знижувати витрати та розширювати асортимент продукції.

Логістика є важливим фактором, що впливає на ціну продукції переробних підприємств. Висока вартість логістики може зробити продукцію менш конкурентоспроможною на міжнародних ринках. Для зниження впливу цього фактора переробні підприємства можуть використовувати такі заходи, як:

- оптимізація маршрутів доставки;
- використання альтернативних видів транспорту;
- здійснення закупівлі сировини та матеріалів в країнах-виробниках.

Ціноутворення є одним з ключових факторів успіху на міжнародних ринках. Здатність переробних підприємств формувати конкурентоспроможну ціну дозволяє їм отримувати прибуток і залишатися на ринку. Для формування конкурентоспроможної ціни переробні підприємства можуть використовувати такі заходи, як:

- зниження витрат виробництва;
- впровадження маркетингових стратегій, що дозволяють підвищити цінність продукції.

Конкуренція є одним з головних викликів для переробних підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Рівень конкуренції на міжнародних ринках постійно зростає. Для успішного конкурування на міжнародних ринках переробні підприємства повинні:

- забезпечувати високу якість продукції;
- впроваджувати інновації;
- розширювати асортимент продукції.

Крім зазначених факторів, на зовнішньоекономічну діяльність переробних підприємств можуть впливати такі фактори, як:

- економічна ситуація в країні;
- політична ситуація в країні;
- стабільність валютного курсу.

Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств в Україні базується на принципах свободи зовнішньоекономічної діяльності, захисту прав і законних інтересів суб'єк-

тів зовнішньоекономічної діяльності, а також захисту інтересів держави.

Правові аспекти регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств включають в себе:

- нормативну базу (національне законодавство України та міжнародні угоди);
- правові інститути (митне регулювання, квотування, ліцензування, валютне регулювання, торговельне регулювання та інші);
- правові відносини (відносини з суб'єктами ЗЕД, а також з органами державної влади).

Основним нормативно-правовим актом, що регулює зовнішньоекономічну діяльність в Україні, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1]. Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні основи зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Серед інших нормативно-правових актів, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні:

- Закон України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» від 20 грудня 2016 р. № 1792-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 4, ст. 43) [2];

- Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст. 64) [3];

- Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст. 552) [4];

- Положення про валютне регулювання і валютний контроль в Україні [5].

Зовнішньоекономічна діяльність переробних підприємств здійснюється на основі таких правових інститутів, як:

- Митне регулювання – передбачає запровадження митних платежів, митних процедур та інших заходів, що застосовуються до товарів, які переміщуються через митний кордон України.

- Валютне регулювання – передбачає встановлення правил щодо купівлі, продажу та використання валютних цінностей.

- Ліцензування – механізм зовнішньоекономічного регулювання, який передбачає отримання дозволу від уповноваженого органу на здійснення певних видів зовнішньоекономічної діяльності.

- Торговельна політика – передбачає встановлення правил щодо імпорту, експорту та транзиту товарів.

Правові відносини між переробними підприємствами та іншими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності регулюються такими видами договорів, як:

- зовнішньоекономічні договори;
- договори купівлі-продажу;
- договори поставки;

- договори комісії;
- договори доручення.

В зовнішній торгівлі з європейськими країнами діє автономний преференційний торговий режим ЄС для України. Правові положення, що регламентують порядок координування тарифними квотами в торгівлі з ЄС, містяться у статтях 308а, 308b і 308с Регламенту європейської комісії №2454/93 [7].

У березні 2023 року було прийнято закон, який впроваджує режим експортного забезпечення під час воєнного стану. Цей закон дозволяє Уряду використовувати додаткові інструменти для контролю експортних операцій. Згідно з цим законом, Кабінет Міністрів отримав повноваження встановлювати режим експортного забезпечення для деяких ключових експортних товарів, зокрема пшениці, ячменю, кукурудзи, сої, соняшникового насіння, соняшnikової олії та соняшnikового шроту. Тільки діючі експортери, які отримали значні прибутки від експорту в українські банки протягом останніх шести місяців, зможуть безперешкодно експортувати товари, що підпадають під режим експортного забезпечення. Решта експортерів будуть зобов'язані сплачувати податок на додану вартість (ПДВ) на експорт за ставкою 20% і зможуть отримати відшкодування ПДВ лише після отримання валютних коштів за експортований товар. Хоча цей крок очевидно спрямований на боротьбу з схемами ухилення від сплати ПДВ і стимулювання повернення експортних прибутків в Україну, існує ризик, що він може сповільнити експорт або призвести до збільшення "чорного експорту" [6, с. 5].

У відповідь на блокування росією шляхів і саботаж зернової ініціативи Урядом України вжиті комплекс економіко-правових заходів для розбудови альтернативних логістичних маршрутів:

- відремонтовано та реконструйовано під'їзні транскордонні автомобільні дороги та залізничні шляхи;
- збільшено пропускну спроможність портів Дунайського регіону та каналу Бистре;

Література

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР* (ВВР). 1991. № 29. Ст. 377.
2. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності: Закон України від 20 грудня 2016 р. № 1792-VIII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2017. № 4. Ст. 43.
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2001. № 12. Ст. 64.
4. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
5. Положення про валютний контроль: Постанова правління НБУ від 08.02.2000 р. № 49.
6. Місячний Економічний Моніторинг України / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2023. №218. С. 5. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/MEMU/MEMU_March2023_218_v1.pdf.
7. Управління тарифними квотами, призначене для використання в хронологічній послідовності надходження митних декларацій: Витяг з Регламенту Комісії від 02.07.93 р. № 2454/93. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8cf208dd-8e5d-425f-aa9f-cb5dbda9bda9&title=Dodatok4--vitiagZReglamentuKomisii2454--93-Vid2-Lipnia1993-Roku->.
8. Килин О. В., Вітер О. М., Свелеба Н. А. Інструментарій регуляторного впливу на функціонування ринку споживчих товарів. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 41. С. 58-61.

- відкрито для міжнародного сполучення нові пункти пропуску і митного оформлення;
- запроваджено пілотний проєкт е-черга;
- удосконалено законодавство з метою збільшення пропускну спроможності міжнародних пунктів пропуску.

Висновки. Зовнішньоекономічна діяльність переробних підприємств є важливим фактором економічного зростання країни. Для ефективного регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств необхідно враховувати як економічні, так і правові аспекти.

Економічні фактори є важливим фактором, що впливає на зовнішньоекономічну діяльність переробних підприємств. Для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств необхідно враховувати ці фактори і розробляти заходи щодо їх мінімізації.

Аналіз економічних факторів, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність переробних підприємств, дозволяє краще зрозуміти їх вплив на конкурентоспроможність продукції переробних підприємств на міжнародних ринках. Це може бути використано для розробки заходів щодо підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств.

Для вирішення цих проблем і подальшого вдосконалення економіко-правових механізмів регулювання ЗЕД необхідно вжити таких заходів, як:

1. Створення стабільної нормативно-правової бази, що регулює зовнішньоекономічну діяльність.
2. Забезпечення гармонізації національного законодавства з міжнародним правом у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
3. Створення ефективної системи консалтингу та підтримки переробних підприємств у сфері ЗЕД (на кшталт ресурсних центрів), що дозволить переробним підприємствам краще розуміти законодавчі вимоги та уникати проблем у процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій.

9. Нагаєва Г. О., Скоромна О. Ю. Особливості фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств у воєнний період. *Конкурентні стратегії розвитку економіки в умовах глобальних викликів*: матеріали IV Міжнар. наук. конф. (18 травня 2022 р.). Київ: ЗВО «Міжнародний університет фінансів», 2022. 151 с.
10. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність". *Збірник нормативних матеріалів з питання регулювання зовнішньо-економічної діяльності України*. Київ: Мінзовекономзв'язки, 1997. Ч. I. 152 с.

References

1. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 16 kvitnia 1991 r. № 959-XII [On foreign economic activity: Law of Ukraine dated April 16, 1991 No. 959-XII]. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR – Information of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR*, No. 29, Art. 377 [in Ukrainian].
2. Pro finansovi mekhanizmy stymuliuвання eksportnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 2016 r. № 1792-VIII [On financial mechanisms for stimulating export activity: Law of Ukraine dated December 20, 2016 No. 1792-VIII]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 4, Art. 43 [in Ukrainian].
3. Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii: Zakon Ukrainy vid 11 sichnia 2001 r. № 2210-III [On the protection of economic competition: Law of Ukraine dated January 11, 2001 No. 2210-III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 12, Art. 64 [in Ukrainian].
4. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13 bereznia 2012 r. № 4495-VI [Customs Code of Ukraine dated March 13, 2012 No. 4495-VI]. (2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 44-45, 46-47, 48, Art. 552 [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro valiutnyi kontrol: Postanova pravlinnia NBU vid 08.02.2000 r. № 49 [On the approval of the Regulation on currency control: Resolution of the Board of the NBU dated February 8, 2000 No. 49]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0209-00#Text> [in Ukrainian].
6. Misiachnyi Ekonomichnyi Monitorynh Ukrainy № 218 [Monthly Economic Monitoring of Ukraine No. 218]. (2023). Retrieved from http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/MEMU/MEMU_March2023_218_v1.pdf [in Ukrainian].
7. Upravlinnia taryfnymy kvotamy, pryznachene dlia vykorystannia v khronolohichnii poslidovnosti nadkhodzhennia mytynykh deklaratsii: Vytiah z Rehlamentu Komisii vid 02.07.93 r. № 2454/93 [Management of tariff quotas, intended for use in the chronological sequence of receipt of customs declarations: Extract from the Regulation of the Commission dated 02.07.93 No. 2454/93]. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8cf208dd-8e5d-425f-aa9f-cb5dbda9bda9&title=Dodatok4--vitiagZReglamentuKomisii2454--93-Vid2-Lipnia1993-Roku-> [in Ukrainian].
8. Kylyn, O. V., Viter, O. M., Sveleba, N. A. (2022). Instrumentarii rehuliatornoho vplyvu na funktsionuvannia rynku spozhyvchykh tovariv [Tools of Regulatory Influence on the Functioning of the Consumer Market]. *Naukovyi visnyk uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Bulletin of the Uzhhorod National University. Series international economic relations and world economy*, Issue 41, pp. 58-61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-41-10> [in Ukrainian].
9. Nahaieva, H. O., Skoromna, O. Yu. (2022). Osoblyvosti finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv u voiennyi period [Nagayeva G. O., Skoromna O. Yu. Peculiarities of financial support of agricultural enterprises during the war period]. *Konkurentni stratehii rozvytku ekonomiky v umovakh hlobalnykh vyklykiv* [Competitive strategies of economic development in conditions of global challenges]: Proceedings of the 4th International of Science Conference. Kyiv, ZVO "International University of Finance" [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy "Pro zovnishnoekonomichnu diialnist" [Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity"]. (1997). *Zbirnyk normatyvnykh materialiv z pytannia rehuliuвання zovnishno-ekonomichnoi diialnosti Ukrainy* [Collection of normative materials on the regulation of foreign economic activity of Ukraine]. Kyiv, Ministry of Economic Affairs [in Ukrainian].

Лук'янов А. І. Економіко-правові механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробного підприємства

У статті розглядаються економічні та правові аспекти регулювання зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств в Україні. Представлений огляд економічних факторів, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність переробних підприємств. Автором розглядається вплив економіко-правових механізмів регулювання ЗЕД на конкурентоспроможність продукції переробних підприємств на міжнародних ринках. Зроблено огляд спеціального режиму експортного забезпечення під час воєнного стану.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, переробні підприємства, економічні фактори, правові фактори, зовнішня торгівля, експорт, торговельні відносини, конкуренція.

Lukianov A. Economic and Legal Mechanisms of Regulation of Foreign Economic Activity of a Processing Enterprise

The article examines the economic and legal aspects of regulating the foreign economic activity of processing enterprises in Ukraine. An overview of economic factors influencing the foreign economic activity of processing enterprises is presented. The author examines the influence of the economic and legal mechanisms of regulation of foreign trade on the competitiveness of the products of processing enterprises on international markets. A review of the special regime of export support during martial law was made.

Keywords: foreign economic activity, processing enterprises, economic factors, legal factors, foreign trade, export, trade relations, competition.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023